

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 19 (Aralık/December 2024), s. 202-213.

Geliş Tarihi-Received: 22.11.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 30.12.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.5281/zenodo.14576439

Postmodern Feminist Anlayış İçerisinde Sanatta Gelişen Yeni Başlıklar*

Postmodern Feminist Understanding is Among the New Topics Developing in Art

Burcu ÖZYONAR ÇIRAK **

Evren KAVUKCU***

Öz

Feminizm ile daha emin adımlarla ilerleyen kadın sanatçılar, sanata birçok yenilik kazandırmışlardır. Feminist teori içerisinde gelişen farklılıklar, feminist sanatla paralel ilerleyerek sanata çeşitlilik sağlamıştır. İki ana görüşe bölünen feminist teori, modern ve postmodern feminizm olarak ayrılmıştır. Sanatta feminizmin tüm çeşitliliğinin etkileri hissedildiği gibi postmodern feminizmin de etkileri görülmekte olup ayrıca bugünün sanat konularına önemli tartışma başlıkları açarak, üst anlatıların gözden geçirilmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, postmodern feminist anlayışının sanatta açtığı yeni başlıkları inceleyerek, günümüz sanat pratiklerine yansıyan çalışmaların kavramsal alt yapısını çözümlenmesidir. Günümüz sanatında önem taşıyan bu başlıkların yakından incelenmesi güncel sanat pratiklerinin çözümlenmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, postmodern feminist kavramına ve feminist sanata getirdiği yeni başlıklara değinilerek, ilişkili kaynaklar taranmıştır. Konuyla ilgili sanat eserlerinin çözümlenmeleri biçim ve içerik yönünden incelenerek yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucunda sanatta etkileri hissedilen postmodern feminist anlayışının üst öğretilere şüphe ile yaklaşarak sınırlayıcı söylemlerden uzaklaştığını ve temsil, toplumsal cinsiyet, dil ve söylemin yeniden yapılandırıldığı görülmüştür.

Anahtar kelime: Post feminizm, feminist sanat, feminizm, çağdaş sanat.

Abstract

Women artists, who took more confident steps forward with feminism, brought many innovations in art. The differences that developed within feminist theory progressed in parallel with feminist art and provided diversity to art. Divided into two main views, feminist theory is divided into modern and postmodern feminism. While the effects of all the diversity of feminism are felt in art, the effects of postmodern feminism are also seen, and it has also opened important discussion topics to today's art issues and provided a review of metanarratives. The aim of this study is to analyze the conceptual infrastructure of the works

* Bu makale, birinci yazarın "Kadın Sanatçıların Toplumsal Cinsiyet Kodlarına Karşı Sanatsal İfadelerindeki Dönüşüme Yönelik Bir Değerlendirme" adlı Sanatta Yeterlik Tezinden hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, e-posta: burcuozyonar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9335-1576.

*** Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, evren.cetin@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3422-5542.

reflected in today's art practices by examining the new topics opened by the postmodern feminist understanding in art. It is thought that a close examination of these titles, which are important in contemporary art, will contribute to the analysis of contemporary art practices. In the study, in which qualitative research method was used, the concept of postmodern feminist and the new titles it brought to feminist art were mentioned and related sources were scanned. Analyzes of artworks related to the subject were analyzed and interpreted in terms of form and content. As a result of the study, it was seen that the postmodern feminist understanding, whose effects were felt in art, distanced itself from limiting discourses by approaching the higher teachings with suspicion, and that representation, gender, language and discourse were restructured.

Key words: Post feminism, feminist art, feminism, contemporary art.

Giriş

Feminizmin kadın hak ve özgürlükleri için başlattığı mücadele 18. yüzyıldan günümüze kadar devam etmektedir. Aydınlanma çağıyla başlayan bu mücadele farklı kollara ayrılarak devam etse de ana düşünce olarak kadının ezilmişliği ve ikinci konumunun kaynaklarını aramayı hedef edinmiştir. Farklı söylemlerle çeşitlilik gösteren feminizm, modern ve postmodern olarak iki ana görüşe bölünmüştür. Modern feministler, liberal, Marksist, radikal ve sosyalist feminizm, Postmodern feministler ise varoluşçu, Fransız/Linguistik feminizm olarak ayrılmıştır. Genel olarak modern feminist çatısı altında toplanan liberal feminist anlayışı, kadın hak ve özgürlüklerinde eşitlik isterken, Marksist feminizm kadın ev içi emeğini meşrulaştırmanın yollarını aramıştır. Radikal feminizm ise kadın bedeni üzerinde alınan kararlara bir başkaldırı niteliğinde olmuştur. Sosyalist feministler ise patriarkal düzen üretilen ırk, cinsiyetçi ve sınıfsal ayrılıklar ile kadının ezilmişliğine dikkat çekerek, bu anlayışların değişmesi için patriarkal düzenin değişmesi gerektiğini savunmuştur (Donovan, 2016, s. 113-319).

Modern teorinin özcülük, evrensellik ve temelcilik anlayışı ile kadının ezilmesine neden olduğuna ve bunun özne konumlarını değersizleştirdiğine inanan birey ve gruplar, postmodern teoriye yaklaşmışlardır (Best & Kellner, 2016, s. 289). Postmodern feminist çatısı altında gelişen varoluşçu feminizm, Simone de Beauvoir'ın kadınların kurtuluşlarını "kendi başına varlık" (nesne) "başkaları için varlık" nitelemeleri ile öne çıkarmaktadır. Kadınların da erkekler gibi kendi için varlık olduklarını belirterek kurtuluşlarını bu şekilde sağlayabileceklerini savunmuştur. Fransız feminizm ise dil konusunda farklı yaklaşımlar ortaya koymuştur. Özellikle Jacques Lacan (1901-1981), Michel Foucault (1926-1984) ve Jacques Derrida (1930-2004) gibi teorisyenlerden etkilenmiştir (Demir, 2014, s. 104). Dili ataerki düzenin baskılayıcı merkezi olarak gören Fransız feministler, dilin ve söylemin tekdüzeliğinden kurtulmayı hedefleyerek farklı bakmayı ve düşünmeyi önermişlerdir. Patriarkal yapının yıkımı ile dilin de düzeleceğine inanmışlardır (Demir, 2014, s. 91-109).

Feminizmdeki bu çeşitlilik, feminist söylemleri çalışmalarına taşıyan sanatçıların da üretimlerine yansımıştır.

Çağdaş sanata eklenen yeni söylemlerle birlikte sanat eserlerinde estetik öğretilerden önce kavramsal anlamın önem kazandığı görülmektedir (Bayraktar, 2019, s. 442). Çağdaş sanatın kollarından biri olan feminist anlayış, sanat pratiklerine yansımış ve yansımaktadır. Özellikle feminizmin ilk dönemlerinde sanatta kuvvetli kadınlık söylemleri ile ilerleyen feminist sanatçılar, postmodern feminizmin sadece kadınlık söylemlerinden sıyrılarak, daha çoğulcu ve geniş anlatımlar üstlenmiştir. Postmodernin üst anlatılara ve bilgiye kuşkuyla bakmasıyla birlikte feminizmde aralanan kapılar tamamen açılarak geniş bir bakış açısıyla sunulmaya başlamıştır.

Her yeni bakış açısının sanata yansımaları olduğu gibi postmodern feminist düşüncenin de sanatta açtığı yeni konu başlıkları olmuştur. İşte bu başlıklardan olan temsil, toplumsal cinsiyet, dil ve söylem bugün sanatta güncel konulardan olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı bu yeni başlıkları incelemektir. Çalışmanın, günümüz sanatında sıkça karşımıza çıkan bu konuların altında yatan kavramsal birikimi ortaya çıkarması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla öncelikle postmodern feminizm kavramına değinilecek ve ardından postmodern feminist anlayışının sanatta temsil, toplumsal cinsiyet, dil ve söylem, başlıklarına nasıl yansıdığına bakılacaktır. Nitel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada incelenen sanatçı ve eserler amaçlı örneklem kullanılarak belirlenmiştir. Bu başlıklar içinde konuyu destekleyen güncel sanatçı örneklerine yer verilerek sanat üretimleri incelenmiştir.

1. Postmodern Feminizm

Sanat üretimlerine yansıyan postmodern feminist yaklaşımı anlayabilmek için öncelikle postmodern feminizmin feminist anlayıştan farkını ortaya koymamız gerekmektedir.

Postmodern Feminizm; Postmodernizm, Varoluşçu Feminizm ve Fransız/ Linguistik Feminizm ile şekillenmiştir. Postmodernizm, modernist anlayıştaki bilginin tekdüzeliğini reddetmektedir. Bilgi insanlar tarafından adlandırılarak bir değer alır. Yani bilginin özlere ve temellere indirgenemez olduğu anlayışını benimsemektedir. Totaliter ve büyük anlatılara karşı çıkararak, evrensel değerlere şüpheci yaklaşmaktadır. Bilgi karşısındaki bu anlayış feminizmin tarihin eril bir bakış açısıyla yazılmış olması tutumuyla örtüşmektedir. Fakat feminizm içinde kuvvetli kadınlık söylemlerinin var olması ile ters düştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü postmodernist anlayış, sınırları olan bir bakış açısını reddeder.

Postmodernizm yerellik ve özgüllüğün öne çıkararak, çoğulculuk ve yerelliğe önem vermektedir. İnsanlığın ortak yanlarını yerine farklılıklarını ele alarak çeşitliliği yüceltmıştır. Özgünlük ve özgüllük yüceltilerek yerel değerlere sahip çıkılmasına fırsat vermiştir. Bu anlayışıyla feminizmden ayrılmaktadır. Feminizmde çoğulcu bir yaklaşımla kadınları temsil etme çabası hakimken, postmodernist anlayışta bireye ve farklılıklarına öncelik verilmektedir (Aybakan Saliya, 2013, s. 26-29).

Varoluşçu feminizm, kadına biçilen kimlik kalıplarının yıkılmasına işaret etmesi ve çok kimlikliliği ortaya çıkarması ile postfeminizmin öncüsü olarak görülmüştür (Çöklü, 2015, s. 15). Özellikle Simone de Beauvoir'ın görüşlerinden ve "İkinci Cins" kitabından etkilenilmiştir. Beauvoir'e göre kadınlık uygarlık tarafından inşa edilmiştir. Sorun biyolojik kadın veya erkek olmakta değil toplum tarafından yapılandırılan kadınlık ve erkeklik normlarıdır (Direk, 2017, s. 12-16). Ayrıca kadının özcü yaklaşımının terk edilip kendi başına bir varlık olabilmesi için toplumsal rollerin yeniden inşa edilmesi gerekliliğini öne sürmüşlerdir (Demir, 2014, s. 97). Bu anlayışla feminizmde annelik, ev işleri ya da kadın olma halleri gibi meselelerin çokça tartışılmasından daha derin bir bakış açısına yönlendirmişlerdir. Öyle ki kadına ait görülen bu kimliklere şüphe ile bakmayı önererek, toplumsal cinsiyet normları sorgulamışlardır.

Fransız feminizm Jacques Lacan (1901-1981), Michel Foucault (1926-1984) ve Jacques Derrida (1930-2004) gibi teorisyenlerden etkilenmiştir. Dünyayı aklın değil arzusunun yönettiğini savunan Lacan, bir merkezi olmayan öznenin bireysel özerkliğinin bir yanılısına olduğunu ve bilinçten önce gelen bireyi yönlendirerek arzularına aracılık ettiğini söylemiştir. Çocuğun biyolojik bir varlıktan insan olmaya geçişini dilin sağladığını düşünmüştür (Barrett, 2015, s. 246). Foucault ise 19.yy'daki fabrika, ordu, hapishane, okul, vb. kurumlar hakkında araştırma yaparak iktidarın bireyin bedenine ve hayat

tarzına olan etkisini ortaya koymuştur (Agamben, 2017, s. 13). Foucault, marksistlerin tersine iktidarın uygulanabilirliğini ve ne kadar baskıcı ise o kadar üretken olacağını belirtmiştir (Barrett, 2015, s. 248). Yapıbozumculuğun kurucusu olarak bilinen Jacques Derrida ise metnin yapıbozuma uğratıldığında metindeki ana düşünceyi çift anlamlı halde düşünerek onu her türlü yoruma ve anlama açık hale getirmiştir. Bu şekilde, metin karşıtlıklarıyla ele alındığında kendini alaşağı eder (Barrett, 2015, s. 251). Yazının asla tarafsız ya da şeffaf olamayacağı inancında olan yapısalcılık ve yapıbozum, toplumdaki dilin tarih ve politikanın etkisi içinde şekillendiğini savunurlar. Dili merkeze alan Fransız feministler, iktidarın öğrettiği dili yeniden ele alınması ile kadınların mağduriyetlerinin çözüleceğine inanmışlardır. Özellikle patriarkal ideolojinin özünde dil olduğu düşüncesi ve beden toplumsal cinsiyette dönüştürülmesi ile ilgilenmişlerdir (Demir, 2014, s. 104). Feminizmde de kadın üzerindeki söylemlerde dilin etkilerine değinilmiş olsa da, postmodern anlayış içerisinde dilin şekillenmesindeki etkenlerin araştırılması konuyu daha derinleştirmiş olduğu görülür. Tüm bu düşüncelerden beslenen postmodern feminizmin, feminizmin bakış açısını genişleterek kadın için temsil, toplumsal cinsiyet, dil politikaları gibi önemli yeni başlıklar açtığı görülmektedir. Feminizm gibi postmodern feminist anlayışı da güncel sanatın tartışma konularını oluşturmakta ve sanat pratiklerine yansımaktadır.

2. Postmodern Feminizmle Birlikte Sanatta Gelişen Yeni Başlıklar

2.1. Temsil

Temsilin sözlük anlamına baktığımızda gerçek bir olay ya da düşüncenin, canlı-cansız varlığın, bir nesnenin ve duygunun yerine geçebilecek aktarıcı araç olarak tanımlanmaktadır. Sanat, dil ve kültür içinde dolaylı ve sembolik bir anlatım yolu olarak kullanılmaktadır. Temsil, içinde bulunulan dönemin sosyolojik ve kültürel getirileri ile değişkenlikler göstermiştir (Alp, 2013, s. 43). Modern ve öncesi için temsil gerçekliğe dayanırken, modern sonrası bir yanılsama haline dönüşmüştür.

Postmodern ve feminist kültür filozofları temsili kültürün yanıltıcı bir yansıması olarak görerek gerçeklikten uzak bulurlar. Kadın erkek farklılıklarının temelinde de politik saiklerle oluşturulan temsilin yatmakta olduğunu düşünürler. Böyle bir anlayışta temsil, toplumsal cinsiyet normlarını ve içinde yaşadığımız toplumun kurumlarını, ideolojilerini ve inanç sistemini de şekillendirmektedir. Günümüzde sanatçılar ve yazarlar kadın erkek farklılığının temsil olgusundan kaynaklanmakta olduğunu düşünür (Gouma vd., 1987, s. 37). İşte bu alışılmış temsil kalıplarına feminizmle birlikte karşı koyulmaya başlanılmış, postfeminizm ile tamamen çok yönlü bakış açısıyla genişletilmiştir.

Sanatın hudutları içerisinde kadın temsili, modern öncesinde arzu, haz ve güzellik olarak, modern sonrası ise ev içi yaşam, annelik, eş gibi misyonları taşımıştır. Postmodern anlayışta ise bu başlıkların dışına çıkmıştır. Böylece sanatta kadının temsiliyeti dönüşüme uğrayarak, politik, kültürel, küresel birçok konunun yansıtılmasında rol oynamıştır.

Faşlı sanatçı Lalla Essaydi de politik ve kültürel söylemleri kadın temsiliyetinde birleştirerek söylemler yaratmaktadır. "Yakınsak Alanlar" adlı fotoğraf serisinde kapalı bir mekânda kınayla Arapça yazılarla kaplanmış kadın figürünü görmekteyiz (Görsel 1). Essaydi'nin kültüründe kadınların kaligrafiyle uğraşması yasak olmasını sorgulayan çalışmasında, kadın figürleri yazıyla bütünleşmiştir (Barrett, 2022, s. 228). Böylece çalışmada kadın ve yazı politik bir temsile dönüşmüştür.

Görsel 1: Lalla Essaydi, Yakınsak Alanlar, 2003.

Britanyalı sanatçı Jenny Saville (1970) ise kadın bedeninin yıllarca esaret içinde olduğu kusursuz beden temsiline bir başkaldırı sunmaktadır. Saville çalışmalarındaki kadınları iri ve itici oldukları düşündürülen kadınlar olarak tanımlamaktadır (Barrett, 2022, s. 104). Saville'nin bir et yığını gibi resmettiği kadınlar, aslında kadının bedeniyle girdiği savaşı yansıtmaktadır. "Dayanak noktası" adlı eserinde üst üste istif edilmiş üç kadın bedeni görülmektedir. Bedenleri içinde sıkışmışlık hissi yaşayan kadın temsili medyanın ve tüketim toplumunun kadın üzerindeki baskısının temsildir (Görsel 2).

Görsel 2: Jenny Saville, Dayanak Noktası, 1999.

Sırp performans sanatçısı Marina Abramovic (1946) ise şiddeti temsil eden birçok performans gerçekleştirmiştir. Sanatçı çoğu kez bedenini izleyiciye emanet ederek savunmasız şekilde şiddeti deneyimlemiştir. Abramovic'in gerçekleştirdiği "Rhythm 0" performansında, izleyicilerin kullanması için bir masa üzerinde yer alan 72 obje bulunmaktadır (Görsel 3). Bu objeler gül, parfüm, çiçek, kalem ve gazete gibi zararsız objelerden oluşmasının yanı sıra çekiç, makas, bıçak gibi zarar verici objeleri de içermektedir. Bu nesnelerin performans boyunca sanatçının bedeni üzerinde izleyiciler tarafından kullanılmasına müsaade edilmiştir. Abramovic bedenini bir nesne olarak görünmesini istemiştir. Performansın başlarında sakinlik hakimken ilerleyen süreçte insanların sanatçının bedenine olan müdahaleleri şiddet boyutuna taşınmıştır (Yorulmaz, 2024, s. 225). Abramovic bedenini burada nesne temsili dönüşürerek şiddet ile ilişkisini yansıtmıştır.

Görsel 3: Marina Abramovic, Rhythm 0, 1974.

Bu örneklerde kadına ait modern ve öncesindeki sınırlı temsil anlayışından çıkılarak kadının sanatta politik söylemlerle temsil bulduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki Essaydi, ülkesindeki kadınlar üzerindeki sınırlayıcı baskıyı yansıtırken, Saville tüketim toplumunda dayatılan güzellik anlayışına şüpheli bakmıştır. Abramovic ise kadın bedenini şiddetle yan yana getirerek kadın bedeni üzerinden şiddetin görünmeyen yüzünü açığa çıkarmıştır.

2.2. Toplumsal Cinsiyet

Modern teori karşısında kuşkucu olan postmodern feministler, temelcilik, özcülük ve evrenselcilik anlayışına eleştirel yaklaşmışlardır. Hümanist söylemin erkek ve kadını ayırıştırıcı örtük bir tutuma sahip olduğuna ve insan temsili merkezinde eril özellikleri ve faaliyetleri niteleyerek, toplumun inşasında yer aldığını ima etmektedir. Bunun sonucu olarak erkekler insanlık paradigmasını, kadınlar ise öteki konumunu temsil etmektedir (de Beauvoir (1953) den akt. Best & Kellner, 2011, s. 289). Bu yüzden feminizmde birçok grup ve birey, modern teorinin özne konumunu zedelediğine inanarak postmodern teoriyi benimsemiştir. Postmodern teorinin saiklerinden olan toplumsal cinsiyet postmodern feminizmin içinde de çoğulculuk, farklılık anlayışını birer zenginlik olarak görmüş öteki olmaktan çıkarmıştır.

Toplumsal cinsiyet, bireyler üzerinde toplumun dayattığı kültürel beklentilerin yansıtıldığı davranış şeklidir. Toplumsal cinsiyet bir toplumda tüm cinslerin (kadının, erkekliğin, eşcinselin ve lezbiyenin) davranış biçimlerinin aynı olmasını beklemektedir (Barrett, 2015, s. 257). Postmodern feministler her toplumda toplumsal cinsiyet olduğuna savunmaktadırlar. Bireylerin toplumsal cinsiyet kimlikleri farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle kadınlık söylemleri içinde tek bir söylemde bulunmanın mümkün olmadığı inancındadırlar (Demir, 2014, s. 117). Bu anlayış feminizmin ilk hareketlerinden uzaklaşarak hem kadınlar üzerindeki kalıplaşmış kadınlık söylemlerinin kırılmasında hem de sadece kadın üzerinden ötekiyi görmeyi yıkarak çok sesli bir boyuta taşımıştır. Böylelikle salt kadını değil diğer tüm cinsleri de kapsayacak daha bireysel anlatımlar gelişmesini sağlamıştır.

Bireyin davranış ve kendini ifade etme tutumu, içinde bulunduğu toplumun kültürü tarafından şekillendirilmektedir. Bu sebeple kadınsı veya erkeksi bulunan davranış ve tutumlar farklı kültürlerde çeşitlilik gösterir. 20. Yüzyılın ortalarından bu yana sosyal bilimciler, tarihçiler ve filozoflar kadın erkek rollerinin doğuştan değil sosyal yapı ile inşa edildiği görüşündedirler. Bu bağlamda birçok sanatçı feminizmin de kadınlık rollerini sorgulamasıyla beraber sanatlarına cinsiyet, kimlik, toplumsal cinsiyet konularını taşımışlardır. Feminizm üçüncü dalgası içerisinde sadece kadınlık rollerinden çıkarak cinsiyetin akışkanlığını ele alan çalışmalarda bulunmuşlardır.

Genç sanatçı Miranda Forrester da kimlik rollerini sorgulayan işlerinde, gündelik yaşamdan anları kendine has diliyle sunmaktadır. Şeffaf yüzey üzerine resmettiği bedenleri tenden öteye geçerek kadınlığın, cinsiyetin ve cinselliği karmaşıklıklarına gönderme yapmaktadır (Görsel 4). Tarihte siyahi kadınların ezilmişliğine, Batı sanat tarihinde görünmezliğine, annelik kavramına ve erkeklerin tarihi nasıl şekillendirerek aktardıklarına mercek tutan çalışmaları bulunmaktadır. Forrester "Arrival" adlı çalışmasında aile ve annelik kavramlarının tek bir heteronormatif anlatıya dayanmasını sorgulamaktadır ("Miranda Forrester" 2024).

Görsel 4: Miranda Forrester, Arrival, 2023.

Kimlik ve kimlik rolleri hakkında kurguladığı performanslarıyla tanınan bir diğer sanatçı İsviçreli Performans sanatçısı Lyn Bentschik'tir. Sanatçı kimlik ve kimliğin akışkanlığını kıyafetler üzerinden araçsallaştırarak kurgulamaktadır. "Schaufenster (Vitrin)" adlı performansında kamuya açık bir alanda yer alan dar bir vitrin içerisinde kendine ait bazı kıyafetleri giymektedir (Görsel 5). Sanatçı performansı boyunca değiştirdiği kostümleri arasında dans kostümü, ev içi kullanılan önlük, bisiklet kullanırken giydiği kıyafetler bulunmaktadır. Bu giysileri tekrar tekrar soyunup giyinerek kimliğin akışkanlığını sorgulamaktadır ("Schaufenster Video Performance", 2024).

Görsel 5: Lyn Bentschik, Schaufenster (Vitrin), Video Performans 1: 09 dakika 2022.

Otoportreleriyle tanınan Meksika kökenli Amerikalı fotoğraf sanatçısı Laura Aguilar (1959-2018) ise, marjinal toplulukları öne çıkarmaya çalıştığı fotoğraflarında, çoğu kez kendini ve bu topluluktan insanları kullanmıştır. Queer, obez, melez, işçi sınıfı, engelli ve lezbiyen kimliklere yer verdiği fotoğraflarında, kimliğin sınırlı alanlarının sorgulanmasına bir aralık açarak bireyin kendi gözünden ve başkalarının gözünden görünmesi ikilemini yansıtmaktadır. Laura Aguilar, "Access + Opportunity = Success (1993)" adlı çalışmasında elinde tuttuğu bir karton üzerine yazılmış "Erişim + Fırsat = Başarı" yazan bir denklem yer almaktadır (Görsel 6). Ayrıca denklemde bulunan her bir kelimenin sözlük anlamları da yazılmıştır. Fotoğrafta sanatçının portresi yarıdan kesilmektedir. Bu kompozisyon biçimi sanat kurumlarının kendi gibi lezbiyen, engelli, Latin kökenli sanatçıların tanınmalarındaki engeli işaret etmektedir ("Laura Aguilar", 2024). Sanatçı dezavantajlı görünen toplulukların hayatta yer alma çabasının zorluğunu formüleştirerek göstermiştir. Ayrıca genel söylemlere karşı bir duruş içermektedir.

Görsel 6: Laura Aguilar, Access + Opportunity = Success, 1993.

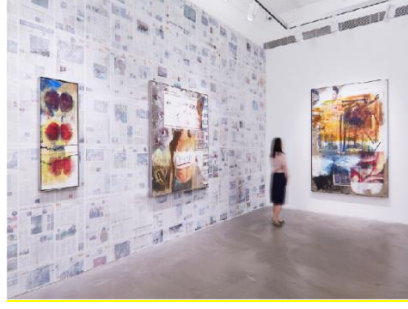
Toplumsal cinsiyet başlığı altında kimliğin akışkanlığı, kimliklere atanmış rollerin farklılık gösterebileceğine ve çoğulcu ön kabullerden uzaklaşıp toplumda yer alan tüm kimliklere yer açılmasını sağlama gayretindedirler. Bu anlayışla sanatlarında, Miranda Forrester annelik ve aile gibi kavramların tek düze oluşunu sorguladığını, Lyn Bentschik bireyin kimliğindeki sınırlı söylemlere dikkat çektiğini ve Laura Aguilar'ın dezavantajlı görünen grupların başarıya toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı mesafelerde olduklarını göstermiştir.

2.3. Dil ve Söylem

1960'ların sonralarında mevcut inanç ve düşünme biçimlerine şüphe ile bakılmıştır. Birçok düşünürün sorguladığı bu yeni düşünme sisteminin başında Jacques Derrida (1930-2004) bulunmaktadır. Metinlerin tek mutlak bir anlam taşımadığını, dışardan sağlanan bilgi ile tanımladığımızı ve bu durumun anlamı sınırladığını savunmuştur. Derrida dil ve dilin sunduğu dünyanın yanıltıcı ya da yanlış olabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu amaçla anlayışımızı geliştirmek ve sorgulamak için yapısöküm uygulayarak bu durumun dışına çıkılabileceğini savunur (Whitham & Pooke, 2018, s. 84). Yorumlama yöntemi olan yapısöküm (yapıbozum), bir metnin kör noktalarına ve çelişkilerini ortaya çıkararak metinlerin dogmatik anlayışını sorgular (Barrett, 2015, s. 339).

Postmodern feminizmde de dili merkeze alan çözümlenmeler ortaya konulmuştur. Özellikle Fransız feministler Julia Kristeva (1941), Luce İrigaray(1930) ve Helene Cixous (1937) tarafından etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Kadının ezilmişliğinde dilin etkisi olduğunu ve dilin aracı olarak kullanılarak kadını ikincilleştirdiğine idea etmişlerdir. Dilin kullanımı ve üretimi sürecinde kadınların konumunu ele alan düşünürler, bazı sıfatların erkeklere özgü bazılarının da kadınlara özgü kullanılmasına ve evrensel kabul gören nitelermelerde erkek merkezli olmasına dikkat çekmişlerdir. Örneğin "adam olmak, bilim adamı, kız gibi, toprak ana" gibi kullanılan bu sıfatlandırmalarının, patriarkal düşünceden kurtularak çözüle bileceği kanısında olmuşlardır (Demir, 2014, s.107). Günümüz sanatında yazı ve söylemi çokça ele alan postfeminist sanatçılarda kadın ve kadın misyonlarını sorgulamakta ve eserlerine yansıtılmaktadırlar.

Genç sanatçı Mandy El-Sayegh'da (1985), süreç odaklı çalışmalarında malzeme ve dilin keşfine öncelik vermektedir. El-Sayegh'in çok disiplinli çalışmalarında, bedensel, dilsel veya politik düzenin oluşumunu ve sorgulayarak yapıbozuma uğratmaktadır. Özellikle parça-bütün ilişkisini temel alarak bir şeyin çeşitli, mikro etkileşimlerini tekrarlar yoluyla nasıl ortaya çıkararak var olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de farklı parçaları, metinleri katmanlar yaratarak oluşturmaktadır (Görsel 7). El-Sayegh, keşifsel, gözlemsel sürecini, son derece kaotik ve sıklıkla rahatsız edici şekillerde ortaya çıkan çağdaş toplumsal ve politik olayların oluşumuna benzetiyor. Bu tür olaylar için gerekçeler veya açıklamalar genellikle olaydan sonra ortaya çıkıyor; bunlar, özünde öznel ve eksik bir toplumsal, kültürel ve politik süreçler kümesine düzen getirme çabasıyla tasarlanıyor. Sanatçının çalışması, bu üst üste bindirilmiş yapıların örtüsünü kaldırmayı ve gerçek zamanlı olarak gerçekleştiği gibi büyüme ve çürümenin karmaşıklıklarını ortaya çıkarmayı amaçlıyor. El-Sayegh, sürecin (bilimin ve benliğin) gözlemlenmesiyle ilgileniyor ve bu tür gözlemler yoluyla, dünyamızı şekillendiren toplumsal ve politik olguların sürekli bir akış halinde nasıl var olduğunu daha iyi anlayabileceğimizi düşünüyor. Eserlerinde çift anlamlar yaratarak varsayımlarımızı sorgulanmaya açan sanatçı, var olan sistemlere olan dokunulmazlığı sarsmaktadır (Mandy El-Sayegh, 2024).

Görsel 7: Mandy El-Sayegh, Dağılma, 2019.

Andrea Bowers (1965) cinsiyet eşitliği, kadın ve işçi hakları, göç ve çevrecilik gibi temel konuları ele aldığı çalışmalarında, video, enstalasyon, çizim neon tebelalar gibi çok geniş medyumlardan oluşmaktadır. Sanatın dilinin estetik gücüyle toplumsal açıdan politik mesajları doğrudan bir kelime dağarcığıyla sunmaktadır ("Andrea Bowers", 2024). "Kız Gibi Dövüş" adlı çalışmasında olduğu gibi özgürleşmeye dair çağrılarda bulunmaktadır (Görsel 8). Yine yaygınlaşan "adam gibi olmak" kalıbını bozarak dil ve söylemin etkisinden yararlanmaktadır.

Görsel 8: Andrea Bowers, Kız Gibi Dövüş, 2021.

Koreli sanatçı Bang Geul Han (1978), video, performans, metin ve kod üzerinde çalışan disiplinlerarası bir sanatçıdır. Çalışmalarında metinlere yer veren sanatçı özellikle kadın meselelerine eğilmekte olup göç, insan hakları, bedenin sosyopolitik ve kültürel boyutu gibi evrensel konuları da ele almaktadır. Çalışmalarında hükümetin mevzuatlarından oluşan belgeleri kullanarak görselleştirmektedir. Warp and Weft (2022) adlı çalışması, yasal belgelerin kâğıt çıktılarında yapılmış el dokuması örgüden oluşmaktadır. Sanatçı bu örgülerle örtünerek günlük yaşamından kesitleri fotoğraflandırmıştır (Görsel 9). Bu belgelerin içeriği kürtajla ve göç karşıtı mutabakatların yazılı kopyasıdır (Bang Geul Han, 2024).

Bu yasalara dikkat çekmeyi hedefleyen sanatçı, insanları bağlayan yazılı yasaları görsel bir nesneye çevirerek izleyiciyi var olan gerçeğe tanık etmektedir.

Görsel 9: Bang Geul Han, Warp and Weft #02 - Reading, 2022.

Potsmodernizmin kuşkucu yaklaşımı ile metnin altında yatan söylemi ortaya çıkarmaya çalışan kuramcılarının tartışmaları özellikle kadınların toplumda konumlanması ve nitelendirilişi üzerine etkilerinde önemli yeri olduğu düşüncesi sanatta da yaygın bir söylem yaratmıştır. Öyle ki Mandy El-Sayegh basılı yayınların kadın üzerindeki olumsuz söylemlerine, Andrea Bowers kadın hakkındaki cinsiyetçi söylemlere, Bang Geul Han ise kadınlar üzerindeki sınırlayıcı yasaların tartışılmasını sağlayacak eserler üretmişlerdir.

Sonuç

Gelişimi kaçınılmaz olan sanat, her dönemde farklı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Modernde başlayan dönüşümler, postmodernle daha radikal bir şekilde ilerleyerek devam etmiştir. Günümüz sanatında halen önemli anlatımlar içeren konuların başında gelen feminist anlayışta zaman içerisinde kendisine eklediği yeniliklerle bugünün sanat pratiklerine yön vermiştir. Bununla beraber çağdaş sanatta anlatım ve mesaj verme misyonu sanatın temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Böylesi bir ilerleme içerisinde postfeminist anlayışta sanatta yeni başlıkları gündeme getirmiştir. Feminizmin açtığı yolu daha da genişleterek ilerleyen postfeministler sanatta özellikle kimlik, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, kültür, söylem, dil gibi birçok başlık eklemiştir. Bu başlıklardan olan temsil, toplumsal cinsiyet, dil ve söylem günümüz sanat pratiklerinde çokça tartışılmaktadır.

Temsil, postfeminist bakış açısıyla daha da derinleşmiştir. Kadın normlarının dışına çıkarak, sanatta daha geniş ve çok yönlü söylemlere yer vermiştir. Eserlerinde kadın temsillerine farklı açılardan yaklaşan saçıllardan bazıları olan; Essaydi kültüründeki kadına olan baskıyı yansıtmış, Saville alışla gelmiş dayatılan güzellik anlayışına şüpheli yaklaşmış, Abramovic ise kadın bedenini şiddetle yan yana getirerek farklı bir bakış açısı aramıştır.

Toplumsal cinsiyet söylemleri ise kadın üzerindeki kalıplaşmış rolleri ve kimliklerin sorgulanarak farklı açılardan değerlendirilmesini sağlamıştır. Forrester annelik ve aile gibi kavramların tek düze oluşunu sorgulamış, Bentschik'in bireyin kimliğindeki sınırlı söylemlere dikkat çekmiş ve Aguilar'in dezavantajlı görünen grupların başarıya toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklı mesafelerde olduklarını göstermiştir.

Dil ve söylem tartışmaları sanatta kadın üzerinde kurulan örtük söylemlerin ortaya çıkarılarak yeniden değerlendirilmesi üzerinde durmuştur. Öyle ki Mandy El-Sayegh basılı yayınların kadın üzerindeki, Andrea Bowers kadın hakkında cinsiyetçi söylemleri, Bang Geul Han ise kadınlar üzerindeki yasaları eserlerinde kullanarak bu gerçekliği yansıtmışlardır.

Postfeminizmin getirdiği bu yeni bakış açısı, sanatın kendi anlatım diliyle bu tartışmaları görselleştirerek farklı bir çağrı yaratmasına olanak tanımıştır.

Kaynakça

- Agamben, G. (2017). *Kutsal insan*. (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Alp, K. (2013). Sanatın temsili ve postmodern sanatta temsil sorunu. *Art-E Sanat Dergisi*, 6(12), 40-61.
- Andrea Bowers (2024). Erişim Adresi: <https://www.capitainpetzel.de/artworks/8943-andrea-bowers-fight-like-a-girl-2021> [Erişim tarihi: 17.09.2024]
- Aybakan Saliya, D. (2013). *Judith Butler ve post-modern feminizm*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

- Bang Gaul Han (2024) Erişim Adresi:
(<https://whatbunny.org/web/projects/WarpWeft/>) [Erişim tarihi: 20.10.2024]
- Barrett, T. (2015). *Neden bu sanat? Çağdaş sanatta estetik ve eleştiri*. (Çev. Esra Ermert). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Barrett, T. (2022). *Sanat üretimi form ve anlam*. (Çev. Ebru Berrin Alpay). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Bayraktar, G. (2019). Sanatta sosyal bir organizma: Eşya. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8 (59), 899-912.
- Best, S. & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori*, (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çöklü, H. (2015). *Sanatta postmodernist yaklaşımlarla akıl, duygu ve beden bütünlüğü*. [Sanatta Yeterlik Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve postmodern feminizm*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Direk, Z. (2017). Simone de Beauvoir: "Abjeksiyon ve eros etiği". *Cogito Üç aylık Düşünce Dergisi (Feminizm)*, 58, 11-38.
- Laura Aguilar (2024). Erişim Adresi:
https://www.moma.org/collection/works/428141?artist_id=132079&page=1&so_v_referrer=artist [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Mandy El-Sayegh, (2024). Erişim Adresi:
<https://www.lehmannmaupin.com/artists/mandy-el-sayegh/biography> [Erişim tarihi: 02. 10. 2024].
- Miranda Forrester, (2024). Erişim Adresi: <https://www.mirandaforrester.com/new-page> [Erişim tarihi: 17.09.2024]
- Gouma, T., Mathews, P., Mathews, P. (1987). Sanat tarihinin feminist eleştirisi. *Sanat Cinsiyet Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. (2012). (Ed. Ahu Antmen). İstanbul: İletişim Yayınları, 13-117.
- Schaufenster Video Performance (2024).
<https://www.lynbentschik.com/works/schaufenster> [Erişim tarihi: 17.09.2024].
- Whitham & Pook (2018). *Çağdaş sanatı anlamak*, (Çev. Tufan Göbekçin). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Yorulmaz, A. (2024). Lacancı psikanaliz ve queer teori kesişimselliğinde beden: Marina Abramovic'in performans sanatı ve "Rhythm 0" örneği. *Beykoz Akademi Dergisi (Sınırsız: Dünya Yapmak & Ötesi)*, 219-232.

Görsel Kaynakça

- Görsel 1: Lalla Essaydi, Yakınsak Alanlar (2003) <https://collectordaily.com/lalla-essaydi-a-new-gaze-edwynn-houk/> [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Görsel 2: Jenny Saville, Dayanak Noktası, 1999 <https://heromagazine.com/article/195848/jenny-saville>
- Görsel 3: Marina Abramovic, "Rhythym 0 (1974)"
<https://www.posta.com.tr/yasam/marina-abramovic-kimdir-yaptigi-gosteri-hayatinin-en-kotu-gunu-oldu-1352170> [Erişim tarihi: 24.09.2024].

- Görsel 4: Miranda Forrester, Arrival, 2023. <https://www.mirandaforrester.com/new-page> [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Görsel 5: Lyn Bentschik, Schaufenster (Vitrin), Video Performans 1:09 dakika 2022. <https://www.lynbentschik.com/works/schaufenster>
- Görsel 6: Laura Aguilar, Access + Opportunity = Success, 1993 https://www.moma.org/collection/works/428141?artist_id=132079&page=1&so_v_referrer=artist, [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Görsel 7: Mandy El-Sayegh Dağılma, Kurulum Görünümü, Lehmann Maupin, Hong Kong, 11 Temmuz - 30 Ağustos 2019, Fotoğraf: Owen Wong. <https://www.lehmannmaupin.com/artists/mandy-el-sayegh/biography>, [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Görsel 8: Andrea Bowers, Kız Gibi Dövüş, Karton ve renk değiştiren LED ışıklar, akrilik jel ortamı 165,1 x 297,2 x 15,2 cm., 2021. <https://www.capitainpetzel.de/artworks/8943-andrea-bowers-fight-like-a-girl-2021/> [Erişim tarihi: 24.09.2024].
- Görsel 9: Warp and Weft #02 - Reading, 2022. Arşiv mürekkep püskürtmeli baskı. <https://madmuseum.org/learn/bang-geul-han> [Erişim tarihi: 24.09.2024].